

FRANTIŠEK JORDÁN (Brno)

ČEŠI A CHARVÁTI V TURECKÝCH VÁLKÁCH 16. STOLETÍ

V 15. až 17. století zasáhla velmi citelně do života národů střední Evropy turecká invaze. Její příčiny a význam nebyly dosud přes četné pokusy našich i zahraničních historiků plně objasněny.¹

Všeobecně se uznává, že turecké nebezpečí bylo jedním z hlavních činitelů přispívajících ke vzniku nového státního útvaru — habsburské říše, ve které se spojily pod žezlem Habsburků země rakouské, české a Uhry. Pomáhalo Habsburkům překonat počáteční antagonismus jednotlivých zemí, čelit stavovské opozici a zvládnout přiostrující se společenské rozpory uvnitř vládnoucí feudální společnosti.²

Avšak jakou úlohu měly turecké války v dějinách jednotlivých zemí habsburské monarchie a v jejich vzájemných vztazích, nebylo zatím uspokojivě zjištěno.

To se vztahuje v plné míře také na české země a Charvátsko, které vešly po bitvě u Moháče v soustavu států habsburské monarchie a byly ohroženy tureckým nebezpečím. Charvátská literatura se soustředila zatím hlavně na vylíčení bojů s Turky na vlastním území. Česká historiografie se zabývala buďto obecnými problémy účasti českých zemí v tureckých válkách, anebo jejich příspěvkem v bojích s Turky na území vlastních Uher a dnešního Slovenska.³

Úkolem tohoto pojednání je přispět k hlubšímu poznání účasti českých zemí v tureckých válkách, sledovat jejich ohlas v české veřejnosti se zvláštním zřetelem k účasti Charvátů a bojům na území nynějšího Charvátska a rozšířit tak znalost vzájemných vztahů česko-jihoslovanských a mezislovanských, jimiž se po dlouhá léta svého vědeckého a učitelského působení zabývá profesor Macůrek.

*

Turecké války přitahovaly na sebe pozornost i účast Čechů a Charvátů již od poloviny 15. století, kdy začala turecká vojska pronikat z nitra Balkánu k jižním hranicím uherského království a nepřímě ohrožovat pomezí střední Evropy.

Z české strany se zúčastnily bojů s Turky hlavně oddíly žoldnéřů, skládající se ze zbytků husitů a bratříků, kteří přešli do služeb Jana Hunyadyho a Matěje Korvína.

Ve vojsku Jana Hunyadyho tvořili čeští žoldnéři zpravidla vozovou hradbu, která se osvědčila ve válkách husitských i v bojích s Turky. Zúčastnili se již r. 1437 tažení Jana Hunyadyho do Srému, které skončilo vítězstvím u Smedereva. R. 1440 pomáhali pod velením Jana Čapka ze Sán vranskému převorovi Janu Talavcovi hájit Bělehrad. O tři léta později se vyznamenali ve výpravě krále Vladislava na Balkán a r. 1444 bojovali v nešťastné bitvě u Varny. R. 1456 se podílely české roty znovu na obraně Bělehradu a na vítězství nad Turky pod Bělehradem.⁴

Za vlády Matěje Korvína tvořili čeští námezdní vojáci jádro námezdního vojska,

tzv. černou rotu, ve které bojovali též četní Srbové. Vyznamenali se zejména při obléhání turecké pevnosti Šabce v letech 1475—1476. Velký počet českých žoldnéřů a slezské těžké jízdy bojoval pod velením proslulého hejtmána Františka z Háje, Jana Tetoura a Blažeje a Jana Podmanického v tažení proti Turkům k Smederevu a k Jajeim.⁵

Tyto boje s Turky chránily nejen vlastní Uhry, nýbrž také Charvátsko a Slavonii. Nechyběli v nich také Charváti, kteří bojovali pod velením slavonského bána českého původu Jana Vítovce.⁶

Turecké nebezpečí ve střední Evropě vzrostlo dále za vlády Jagelovců.

Situace se stávala kritickou zvláště na jižních uherských hranicích, jimž nebyla věnována náležitá péče ani se strany panovníka, který neměl dostatek prostředků a moci, ani se strany uherské šlechty, která se věnovala vlastním třídním zájmům a nestarala se o obranu země.

I charvátská šlechta se dávala odvádět od obrany země spory uherské šlechty více nežli bylo zdrávo. Nepoučila se ani z prvních tureckých nájezdů do Charvátska a zemí vnitrorakouských, ani z porážky na Krbavském poli, jíž začala „dlouhá řada let, ve které vedl charvátský národ stálý a zoufalý boj s Turky bráně svou otčinu“.⁷

Česká účast v tureckých válkách přechodně poklesla, protože žoldnéřské vojsko v Uhrách bylo rozpuštěno, české země nebyly bezprostředně ohroženy a stavovská šlechta se rovněž zabývala vlastními problémy. Přesto však byly českými stavy povoleny první berně na obranu proti Turkům.⁸

Uherská šlechta nepochopila vážnost situace ani r. 1526, když připravoval sultán Sulejman nové vojenské tažení, jehož cílem měly být Uhry. Výsledkem této sobecké politiky byla bitva u Moháče, která otevřela Habsburkům cestu na český a uherský trůn a Turkům cestu do nitra střední Evropy.

Bitva u Moháče znamenala počátek nového politického vývoje i nového období válek s Turky ve střední Evropě. Turecké války se staly téměř na dvě staletí významnou složkou života Habsburské monarchie. Postihly země uherské, rakouské i české, ovlivňovaly jejich vývoj a působily také silně na jejich vzájemné vztahy.

Charvátsko bylo po bitvě u Moháče přímo ohroženo. Osamoceno ve svém obranném boji a nedostatečně podporováno z Uher i Habsburky ztratilo r. 1528 pohraniční pevnosti Jajce a Banjaluku, pozbylo celou Liku a Krbavu až po Klis na jihu, Senj na severu a Bihač na východě. Krok za krokem se zmocňovali Turci také západní Slavonie. I když se charvátsko-turecká hranice na nějaký čas ustálila na čáře vyznačené městy Senj, Bihač, řekou Unou a od jejího ústí do Sávy spojnicí k řece Drávě, nebezpečí nepokleslo. V následujících letech se Charvátsko ještě více zmenšilo o území mezi řekami Unou a Kupou a o města Virovitice a Časma s okolím ve Slavonii.⁹

Z království Charvátského, Slavonského a Dalmatského zůstaly jen zbytky původního území — „reliquiae reliquiarum“. Těžké boje o hranice byly vystřídány stálou kverilou, která se měnila ve větší vojenské akce v dobách válečného stavu mezi Habsburky a tureckou říší.

České země nebyly s výjimkou ojedinělých útoků jako bylo tažení k Vídní r. 1529, pád Budapešti r. 1541 a vpády Bočkajovců na Moravu r. 1605—1606 přímo ohroženy. Když padl Budín a v Uhrách byl zřízen budínský pašalik, přiblížilo se turecké nebezpečí hlízko k českým hranicím, ale možnost tureckého útoku se snižovala zřízením turecké hranice a postupným vyrovnáváním vojenských sil. Na jejich udržování přispívaly české země velkým podílem. V zájmu bezpečnosti byla poskytována česká vojenská a finanční pomoc proti Turkům především Uhrám.¹⁰

Protože Charvátí byli plně soustředěni na obranu své země a Češi se zajímali především o obranu uherského území sousedícího s Moravou, docházelo ke společné účasti Čechů a Charvátů v bojích s Turky hlavně na místech, kam směřoval hlavní turecký nápor, anebo kde se rozhodovalo o celkové válečné situaci.

České a charvátské oddíly bojovaly r. 1529 v obleženém Vídní a zasloužily se o její obranu.¹¹ R. 1532 se setkali čeští vojáci s Charváty u pevnosti Kisku na rakousko-uherských hranicích, kterou hájil s úspěchem Charvát Mikuláš Jurišić.¹² Někteří z nich se pak zúčastnili pod vedením hraničních velitelů Jana Katzianera a Pavla Bakiće pronásledování plenících Turků v Dolních Rakousích.¹³

V r. 1537 překročilo české pomocné vojsko hranice samého Charvátska.

Vznikla tu vážná situace. R. 1536 padla do rukou tureckých slavonská Požega a r. 1537 byl ztracen charvátský Klis. Šlechta nespokojená s pomocí, kterou jí poskytoval Ferdinand Habsburský, hrozila, že přejde na stranu Jana Zápolského. Aby uklidnil charvátskou šlechtu a dobyl zpět území západní Slavonie, připravil Ferdinand velkou výpravu proti Turkům.

V srpnu r. 1537 shromáždilo se pod velením zemského hejtmana kraňského a zástupce velitele hraničního vojska Jana Katzianera u Koprivnice ve Slavonii vojsko 28 000 mužů. Tvořily je oddíly charvátské, štýrské, korutanské, rakouské, tyrolské, italské a české. Českému vojsku v počtu asi 5000 mužů velel Albrecht Šlik, Petr Rašín, Jan z Kunštátu a Jan Mezeříčský.

Naděje skládané v tažení proti Turkům byly trpce zklamány. Výprava směřovala k Osjeku. Pro potíže v zásobování však byla nucena bez boje ustoupit a na ústupu byla oslabené vojsko přepadeno Turky. Velitelé z boje uprchli, většina vojáků byla pobita. Zahynula i valná část příslušníků českého vojska. Početná a dobře vyzbrojená výprava skončila katastrofálním nezdarem.¹⁴

Tažení k Osjeku bylo jen epizodou v tureckých válkách 16. století, ale mělo následkem svého tragického závěru živý ohlas. Přispělo k němu i zavedené vyšetřování s veliteli.

Za hlavního vinníka byl označen Jan Katzianer. Byl zbaven místa velitele na slavonské hranici a uvězněn. Když se mu podařilo uprchnout, byl prohlášen psancem a rozsudek smrti na něm vykonal Mikuláš Zrinský. Ostatní velitelé byli po delší době vzati na milost. Albrecht Šlik byl zproštěn viny až v r. 1540.¹⁵

O veliteli nešťastné výpravy ve Slavonii se šířily posměšné písně. Jednou z nich byl také český pamflet s latinským názvem „Cocianer vorax, absque misericordia, decoxit Christianos“, který se dochoval v archivu v Třeboni.¹⁶

Neúspěch vojenského tažení ve Slavonii působil nepříznivě na veřejné mínění v českých zemích a přispěl nepochybně k tomu, že pomocné vojsko z českých zemí nebylo více vysláno do tak vzdálených míst jako bylo Charvátsko.

V Uhrách se setkala česká vojenská hotovost svolávaná stavy opět s charvátskými vojáky až r. 1556 u obleženého Sigetu, který hájil proti Turkům Marek Horvat Stančić. České oddíly spolu s Charváty pomáhaly zásobovat obleženou pevnost, která se s pomocí vojska knížete Ferdinanda, v němž bylo na 3000 mužů pomocného vojska českého, moravského a slezského, ubránila.¹⁷

O deset let později, kdy hájil Siget proti Turkům Mikuláš Zrinský, nedostavila se pomoc včas, přestože u Rábu se shromáždilo početné vojsko, ve kterém byla i česká hotovost vedená švagrem Zrinského Vilémem z Rožmberka.¹⁸

V 16. století se již jasně ukazovalo, že vojenská hotovost sbíraná stavy jednotlivých zemí nevyhovuje požadavkům účinné obrany proti Turkům. Vojsko svolávané stavy se scházelo liknavě, nebylo dostatečně vycvičeno, ani náležitě vyzbrojeno. I v Ra-

kousku nastávala éra placených vojáků z povolání. Rozhodující silou v tureckých válkách se stávalo stále více námezdní vojsko vydržované dvorskou radou vojenskou. Zároveň bylo důležitou oporou ústřední státní moci. Významné místo v něm zaujímali také námezdní vojáci z českých zemí. Sloužili jako řadoví vojáci nebo jako nižší velitelé hlavně na hranici v horních Uhrách.

V některých případech se však s nimi setkáváme až za Dunajem a dokonce až v Charvátsku.

V r. 1540 se rozhodli vnitrorakouští stavové vydržovat v Charvátsku mimo jiné 424 knechty, zejména Čechy, protože „jsou vhodni k práci na opevnění svých stanovišť v době klidu“.¹⁹ Téhož roku navrhovali poslat na charvátskou hranici místo uherské jízdy Čechy, „kteří byli již dlouho stejně ceněni jako němečtí lancknechti a nezřídka byli na hranicích používáni“.²⁰ Vynikající pověst českých zákopníků (šancknechtů) v Charvátsku potvrzuje také žádost sigetského hrdiny Mikuláše Zrinského Ferdinandovi z r. 1557, aby poslal do Sigetu alespoň dvanáct, nebo i více českých dělníků, kteří by se v případě nutnosti chopili i zbraně.²¹

Ještě větší význam než přímá účast vojenská měla v tureckých válkách česká pomoc finanční a materiální. Byla poskytována jednak v podobě výnosů, které pobíral panovník z titulu svého úřadu, jednak byla povolována sněmem jako turecká berně.

Finanční příspěvek českých zemí daleko přesahoval částku placenou Uhrami i zeměmi rakouskými. Podle některých odhadů poskytovali uherští magnáti na turecké války jen 1/7 toho, co dávaly české země. Poměr vojenského a finančního příspěvku českých zemí k rakouským činil r. 1541 přibližně 64 : 36 v neprospěch českých zemí. V letech 1552—1564 se podíl českých zemí ještě zvýšil a dosáhl stavu 67,5 : 32,5. Stejný poměr vykazoval příspěvek českých a rakouských zemí i na počátku 17. stol.²²

Převážnou část české finanční pomoci pohltily Uhry. O tom svědčí nejčastější určení turecké berně na českých sněmech „do Uher“, „na uherské hranice“, „k zaplacení lidu válečného v Uhrách“ ap. Uhrami se rozuměly především horní Uhry. Avšak v některých případech se vyplácely z českých peněz i posádky za Dunajem (v Sigetu) a ojedinele až na charvátském pomezí (Kaniža a Petrinje).²³

Obrana mocnářství Habsburského a jednotlivých zemí si vyžádala v 2. polovině 16. stol. stabilnější úpravu válečné pomoci. Na turecko-rakouském pomezí byl postupně vybudován pás vojenských posádek a pevností, zvaný vojenská hranice, který se táhl velkým obloukem od moře Jaderského přes Charvátsko a Slavonii, západní a horní Uhry až po Sedmihradsko. R. 1577 se dohodli zástupci jednotlivých zemí ve Vídni rozdělit vojenskou hranici na několik pásem, vydržovaných stavy nejbližšího zázemí. Českým zemím připadlo vydržování pevnosti Komárna a hranice báňských měst na území dnešního Slovenska. Obranu charvátské hranice převzaly země vnitrorakouské, které o ni již dříve pečovaly.²⁴

Tímto opatřením se změnila podmínky vzájemné spolupráce Čechů a Charvátů v tureckých válkách. Přímá pomoc českých zemí Charvátsku na poli vojenském byla téměř úplně vyloučena. Ztížila se také možnost finanční podpory. Avšak nepřímá vojenská a finanční podpora českých zemí ohroženým Charvátům ani potom nechyběla. K zachování nezávislosti zbytků Charvátska přispívala podstatným způsobem obrana samých Uher, na které se české země významným způsobem podílely. O přímé finanční pomoci svědčí to, že ještě r. 1597 bylo vyplaceno českou komorou na pevnosti Kaniži a Petrinje 14 000 tolarů.²⁵

Pronikání Turků do střední Evropy vzbudilo v českých zemích velký zájem

veřejnosti o Turky a turecké války, a to nejenom na území Uher, nýbrž i Charvátska.

Šlechta a zámožnější měšťané byli informováni o válečných událostech zpravidla listy svých známých, služebníků nebo obchodních partnerů.²⁶ Nechyběly ani případy, že zámožní jednotlivci si vydržovali na místech, kde se soustřeďovaly zprávy, své agenty.²⁷ Širší veřejnost se dovídala o významnějších událostech z tureckých válek z novin, které byly v 16. století hojně vydávány tiskem.²⁸ A konečně s určitým časovým odstupem pojednávala o Turcích a tureckých válkách původní nebo do češtiny přeložená literatura cestopisná, memoárová a historicko-geografická.

Již v první čtvrtině 16. století byla přeložena do češtiny „Kronika turecká“ Srba Konstantina z Ostrovice, který vyprávěl o vzniku a rozmachu turecké říše, náboženství Turků a jejich pronikání na Balkán až do pádu bosenského království r. 1463. Část rukopisu vyšla anonymně v Hájkově kronice r. 1541. Celá Konstantinova kronika byla vydána česky r. 1565 u A. Aujezdského a r. 1581 u A. Groudence v Lito-myšli.²⁹

R. 1540 přeložili Sixt a Ambrož z Ottersdorfu tureckou kroniku Pavla Iovia „Turcicarum rerum commentarius“, ze které se dovídala česká veřejnost též o bojích Charvátů s Turky do r. 1526. Stručné zprávy o bojích s Turky v předpolí Charvátska do r. 1526 přinášela též kronika Jana Kariona, přeložená r. 1541 z němčiny do češtiny Burianem Sobkem z Kounic. R. 1584 ji vydal znovu pod názvem „Kronika světa“ Daniel Adam z Veleslavína a prodloužil ji na základě soudobých zpráv až do r. 1576. Zprávy o bojích Charvátů s Turky obsahovala též zeměpisně historická kosmografie basilejského profesora Šebastiána Münstera. Přeložil ji, doplnil a vydal pod názvem „Kosmografie česká“ r. 1554 Zigmund z Púchova. Oblíbeny byly v Čechách protiturecké spisy Charváta Bartoloměje Georgievíce. Byly přeloženy ze spisu „De origine imperii Turcorum“ (Vitenberk 1560) a vydány r. 1567 knězem Janem Moravusem-Bessem pod názvem „O začátku tureckého císařství etc.“ a r. 1576 Janem Mirotickým pod titulem „O začátku panování tureckého“.³⁰

Velmi mnoho zpráv o bojích v Charvátsku obsahovala „Kronika nová o národu tureckém“, vydaná r. 1594 Janem Kocínem z Kocinétu a Danielem Adamem z Veleslavína. Byla to vlastně přeložená, přepracovaná a rozšířená kronika J. Löwenklaua z Amelbeurnu „Historiae musulmanae Turcicorum etc.“ (Frankfurt 1591). První díl pojednával o vzestupu turecké moci až do r. 1526. Druhý díl pokračoval ve vyprávění až do r. 1580. Byl sestaven většinou ze soudobých relací o válečných a jiných událostech. O bojích Charvátů s Turky se zmiňoval také „Rejstřík historický“ Benjamina Petříka z Pálkovic, který přeložil r. 1596 „Index chronologicus“ Abrahama Buchholzera a rozšířil jej až do r. 1596.

Z původních českých prací pojednávala o bojích s Turky do r. 1526 „Kronika o založení země české“ Martina Kuthena ze Šprinsberka, „Kronika česká“ Václava Hájka z Libočan (1541) a „Historia regni bohemiae“ Jana Dubrava (1552). Významné události z bojů s Turky popsal historický kalendář Prokopa Lupáče z Hlavačova „Rerum bohemiarum ephemeris“ (1584) a „Historický kalendář“ Daniela Adama z Veleslavína (1578 a 1590). Množství zpráv o tureckých válkách v Uhrách a v Charvátsku koncem 16. a začátkem 17. stol. obsahoval „Diadochus“ Bartoloměje Paprockého z Hlohol, který použil vydatně soudobých zpráv z novin.

O bojích s Turky se zmiňovali ve svých pamětech také Mikuláš Dačický z Heslova a Pavel Korka z Korkyně. Ohlas bojů s Turky v Uhrách a v Charvátsku na dvoře sultánově v Cařihradě popsal ve svých příhodách Václav Vratislav z Mitrovic.³¹

Z významných událostí tureckých válek, které se udály po bitvě u Moháče v Char-

vátsku, nebo ve kterých se vyznamenali Charváti, mělo v českých zemích velký ohlas již obléhání hradu Kisku a jeho úspěšná obrana Mikulášem Jurišicem r. 1532. Byla barvitě vylíčena ve zprávě „Mikuláše Jurišice psaní ku králi Ferdinandovi I. o hájení města Kyseku (Gynse) léta 1532“.³² Psaly o ní také soudobé německé noviny³³ a později vydané kroniky Karionova, Löwenkluova a Paprockého.³⁴

O přímém ohlasu nešťastné výpravy Katzianerovy proti Turkům ve Slavonii byla již zmínka. Podrobně ji popsal ve svých „Pamětech“ český válečník Pavel Korka z Korkyně.³⁵ Zběžně o ní pojednaly též Karionova kronika, Veleslavínův Kalendář, Paměti M. Dačického z Heslova, spisy P. Lupáče z Hlavačova a B. Paprockého z Hlohov.³⁶

R. 1540 byl předčítán v českých krajích leták Ferdinanda I., který obsahoval dopisy charvátských velmožů o situaci v Charvátsku, zprávu vyzvědače o válečných přípravách Turků ve Srěmu a v Bělehradě a noviny Jana z Pernštejna o pohybu Turků. Jan Zrinský ve svém dopise královně psal, že Turek vytáhl s vojskem, aby zabral jeho statky v Charvátsku, a prohlašoval, že je ochoten položit svůj život za křesťanstvo. O pronásledování obyvatelstva ve Slavonii a v Charvátsku Turky hovořily listy Ladislava More a Petra Kagleviče, nejvyššího hejtmana „Slovanské země“. Noviny pana z Pernštejna líčily nebezpečí, které hrozilo Budínu, Vídní a českým zemím, a vyzývaly českou veřejnost k účinným obranným opatřením.³⁷

Smyslem tohoto letáku i dopisů a zpráv v něm obsažených bylo burcovat českou veřejnost k obětem a přípravě válečného tažení proti Turkům, kteří se chystali k novému vpádu do Uher. Zájem o válečné dění v Charvátsku podobně jako zájem o turecké války a Turky nevznikal tedy v české veřejnosti jen spontánně, nýbrž byl živěn též oficiální propagandou, která měla zájem na tom, aby se zvýšila obětavost poddaných i stavů, finanční i vojenská hotovost země a ochota podporovat válečné potřeby panovníka i obranu ostatních zemí.

Velkou pozornost vzbudily v českých zemích boje o uherskou pevnost Siget, hájenou r. 1556 Charvátem Markem Horvatem Stančićem a r. 1566 Mikulášem Zrinským.

O neúspěšném obléhání Sigtu Turky r. 1556 psal P. Korka z Korkyně, Karionova Kronika, Veleslavínův Kalendář a Löwenkluova kronika přeložená J. Kocínem z Kocinétu a D. A. z Veleslavína.³⁸

Pád Sigtu a hrdinská smrt Mikuláše Zrinského r. 1566 byla provázena v českých zemích i v ostatní Evropě záplavou různých letáků a novin. Sbíral je zvláště Petr Vok z Rožmberka a sděloval je podle zprávy rožmberského archiváře a kronikáře V. Březana „s bratrem svým Vilémem a jinými přáteli svými.“ Velký počet kusů těchto novin v německém jazyce se dochoval v třeboňském a jindřichovohradeckém archivu. Zájem Rožmberků o osud Sigtu byl nepochybně posilován sňatkem Mikuláše Zrinského s Evou z Rožmberka.³⁹

Jedny takové noviny — „Noviny o zámku Segetu v uherské zemi, jak jest ho Turek dobýval“ — vydal r. 1566 česky Šebastián Ochs z Kolovsi.⁴⁰ O Mikuláši Zrinském se zpívaly v Čechách pravděpodobně také písně, neboť z konce 16. století se dochovalo několik německých novin o tureckých válkách s písněmi, které se zpívaly „na nápěv, jako se zpívá hrabě Zrinský“.⁴¹

Podrobně byl pád Sigtu vylíčen ve spisku „Historia památky hodná o žalostivém dobytí Sygethu od Solimana atd. a kterak hrabě z Serynu jest statečně až do smrti ho bránil atd.“. Napsal ji s největší pravděpodobností sekretář Mikuláše Zrinského František Črňko. Do latiny ji přeložil a r. 1568 ve Vídni vydal Slovinec Samuel Budina Český překlad pořídil Tomáš Mitis z Limúz.⁴²

Stručné zmínky o pádu Sigtu a o smrti Zrinského se dochovaly také ve Veleslaví-

nově vydání Karionovy Kroniky, v Kalendáři historickém, v české úpravě Löwenklauovy turecké kroniky a u M. Dačického z Heslova.⁴³

Pádem Sigetu a pevnosti Gyuly v Uhrách dosáhla rozpínavost Turků ve střední Evropě svého vrcholu. Po delším jednání se podařilo Habsburkům uzavřít mír, vykupovaný každoročními „dary“ 30 000 dukátů. Úplný klid zbraní na hranicích však nenastal. Velké válečné akce vystřídalá drobná válka na pomezí.

I o ní docházely zprávy. R. 1575 vydal pražský tiskař Burian Vald „Noviny pravdivé o vítězství křesťanském nad nepřitelem Turkem v Charvátské zemi“, ve kterých přetiskl německou zprávu hraběte z Thurnu.⁴⁴ O dvě léta později oznamoval Kryštof ml. z Lobkovic Vilémovi z Rožmberka, že „Turek již asi pět zámků v charvátský zemi vzal, takže jest se obávati, že dokonce o charvátskou zemi přijdeme“.⁴⁵ O vpádech Turků do Charvátska r. 1582 vyprávěl Kocín a Veleslavín v „Kronice nové o národu tureckém“, r. 1586 a 1587 Veleslavín v Kalendáři historickém a o bojích hrabat z Thurnu B. Paprocký.⁴⁶

V r. 1593 vypukla nová, čtrnáctiletá válka s Turky, která trvala až do r. 1606. Její těžisko bylo v Uhrách. Předcházely jí však boje na charvátském území, ve kterých byl ztracen Bihač (1592) a dobyto vítězství u Šisku (1593). V Uhrách se bojovalo rovněž se střídavými úspěchy. Po ztrátě Paloty a Vesprimu zvítězilo habsburské vojsko u Stoličního Bělehradu. R. 1594 dobýval Matyáš marně Ostrihomu a Teuffenbach Hatvanu. Turci se naproti tomu šťastně zmocnili Rábu. Příštího roku dobyl Matyáš Ostrihomu a Vyšehradu.

Boje v Charvátsku a v Uhrách na začátku čtrnáctileté války napovídaly, že Turecko již překročilo vrchol své rozpínavosti. Naskýtala se možnost přejít do protiofensivy. Avšak Habsburkové nedokázali využít své převahy k podstatnějšímu oslabení turecké říše a dali se raději do boje proti stavovské opozici.

Válečné události v západních a severních Uhrách svedly po dlouhé době zase Čechy a Charváty na válečném poli. Bojů u Stoličního Bělehradu se zúčastnil z české strany Berka z Dubé a se strany charvátské Nadažďy a Zrinský.⁴⁷ Rovněž pod Ostrihomem bojovali podle soudobých zpráv čeští, němečtí, uherští a charvátské vojáci.⁴⁸

Vlivem válečných událostí i působením oficiální propagandy vzrostl v českých zemích koncem 16. století zájem o válečné dění v Uhrách i v Charvátsku.

Aby získal od českých stavů mimo obvyklou berni na obranu hranic větší částku peněz na vyzbrojení vojska, upozorňoval císař Rudolf II. nejvyšší české úředníky na nebezpečí, jež vzniklo pro celou říši tureckými vpády do Charvátska.⁴⁹ S boji proti Turkům v Charvátsku se argumentovalo též na českém sněmu r. 1593, a to jak v královské proposici, tak také v sněmovním usnesení. Přímá pomoc Charvátsku však nebyla z českých zemí poskytnuta. Jako obvykle šla do Uher.⁵⁰

Ještě názorněji než sněmovní jednání, dokazuje ohlas bojů Charvátů s Turky a situace v Charvátsku v české veřejnosti „Instrukce vojanská“, sestavená českým válečným Zigmundem Chotkem z Chockova r. 1593.

Jejím úkolem bylo připravit českou veřejnost, odpovědné činitele i vojáky na boj s Turky po stránce vojenské, strategické a taktické i morální. Dovoláváje se mimo jiné zkušeností Uhrů a Charvátů s Turky varoval Chotek českou veřejnost před podceňováním tureckého nebezpečí, kritizoval nedostatečnou obranu českých zemí i malou obětavost stavů a zdůrazňoval nutnost vzájemné pomoci českých zemí, Uher a Charvátska.

„Proč my již vidouc v těch mnohých letech jich nebohých lidí od Turka pro nás jak veliké trápení a těžkosti neboží Charvátí i Uhři snášeti musejí, že mu do našich zemí zabraňují: což my pak činíme, že jich s počtem lidu válečného časně k ochraně

se přichystati nemáme, tak abychme jich nebohých lidí mohli záhy retovati...“ psal. A poukazuje na nesvornost a váhavost charvátské šlechty v době tureckého vpádu do Uher a Charvátska varoval: „Jestli pak co toho obmeškáme, jakž ten obyčej náš bývá, že vseckny věci naše do dlouhých truhel klademe a vždy se domníváme, že bude líp, a ono vždy dál hůř, tak dělejme, abychom potom nefekli: bych, bych, jako Charvátí činili.“⁵¹

Čtrnáctiletá válka proti Turkům znamenala také nové období ve vydávání novin. Jejich počet vzrůstal, převažovaly v nich zprávy z tureckých válek. Byly většinou překládány z latinských a německých novin. Pojednávaly o hlavních událostech jako byly boje u Stoličného Běleh radu, u Ostrihoma, pád pevnosti Filakova, boje Peršanů s Turky, vítězství císařských vojsk u Papy a Vácova atd. Některé z nich byly zdobeny rytinami, nebo obsahovaly přílohy v podobě básní a písní. Počet dosud nepravidelně vydávaných novin se zvýšil natolik, že tiskaři začali tisknout sbírky těchto „pravdivých“, „jistých“, „zajímavých“ a jiných zpráv do malých svazků z určité doby.⁵²

Většina zpráv u veřejňovaných v novinách pocházela z Uher. Avšak v daleko větším počtu než dříve setkáváme se také s novinami z Charvátska.

Zprávy o válečných událostech v Charvátsku byly zahájeny „Žalostivými novinami, kterak Turek ouhlavní nepřítel křesťanský výbornou hraniční pevnost v Charvátích Vyhits řečenou oblehl a dobyl...“ Noviny pojednávaly o pádu pevnosti Biháče a vydal je podle německé předlohy pražský tiskař Jan Šuman r. 1592.⁵³ Téhož roku vyšly v Praze také noviny o neúspěchu Turků v Charvátsku při obléhání Sisku. Psaly o něm „Pravdivé noviny z Charvát, kterak jeden turecký baše jménem Hasan... k klášteru a pevnosti Zisek přitáhl, chtěje ho dobytí...“. Vydal je opět J. Šuman podle německých novin.⁵⁴ O velkém vítězství nad Turky u Sisku r. 1593 byly vydány v Praze dokonce dvojce noviny: u Daniela Sedlčanského „Vypsání, jakým způsobem křesťané nad Turkem v zemi charvátské při kláštere Zysseku zvíťezili“ a u J. Šumana „Noviny o šťastném vítězství křesťanů v zemi charvátské nad Turky“.⁵⁵

O vpádu Turků do Charvátska r. 1592 se zmiňoval také M. Dačický v Rejstříku historickém a V. Vratislav z Mitrovic.⁵⁶ O bojích Charvátů s Turky u Sisku psali rovněž M. Dačický a B. Paprocký.⁵⁷ Z drobnějších událostí v Charvátsku z let 1592—1593 pojednával o bojích u Petrinje Rejstřík historický a o bojích senjských uskoků Paprocký.⁵⁸

V r. 1595 byl vydán již tak velký počet novin, že podle nařízení Rudolfa II. musely se zprávy spojovat a noviny vydávat najednou za určité období. I v těchto „periodických“ novinách nacházíme často zprávy z Charvátska.

„Noviny dvojce: O smrti tureckého císaře Amurata a... z Charvát...“, vydané Danielem Sedlčanským, informovaly českou veřejnost o přepadu Turků charvátskými hraničními oddíly u pevnosti Petrinje v lednu 1595.⁵⁹ O bojích s líckým begem Ibrahimem ve Vinodolu psaly „Noviny z Charvát, z Bělehradu a Rábu, z Vídně, z Košic a z Grácu etc.... i o rozličných věcech od 25. měsíce máje až do 16. dne měsíce června léta tohoto 1595“, vytištěné Voldřichem Valdem.⁶⁰ Noviny „O dobytí města Fagyatu...“ v Sedmihradsku obsahovaly také zprávu o vpádu Turků do Charvátska a jejich porážce.⁶¹ Dobytí charvátských pevností Petrinje a Hrastovice veliteli charvátské a slavonské hranice Jiřím Lenkovičem a Zigmundem Herbersteinem líčily noviny „O dobytí dvou pevností Plindenburku... a Petrynu v zemi charvátské...“ a „Noviny pravdivé o šťastném vítězství... lidu knížete Sedmihradského u města Kaparie... Také o dobytí Lipy a Petrynu i jiných pevností tureckých“, které vydal Burian Vald.⁶² Týž tiskař vydal také „Noviny jisté o dobytí města

Bytčce...“, ve kterých se pojednávalo o přepadení a vyplenění města Bihaće charvátským vojskem v listopadu r. 1595.⁶³

Boje v Charvátsku za čtrnáctileté války vyvrcholily v polovině devadesátých let. V následujících letech postupně opadávaly. Z menších pútek na hranicích měl v českých zemích větší ohlas jen boj dalmátských uskoků u hrad Klis.

Psaly o něm noviny „O dobytí tří pevností, v hořeních Uhřích města Vacen, v zemi Valašské města Klaudu a v krajině Dalmatské pevnosti jménem Casta Navico... Item: Jakým způsobem Turci zase Klisy dostati chtěli...“⁶⁴; pojednával o něm dále Paprocký a zmiňoval se o něm též Rejstřík historický.⁶⁵

Ohlas bojů dalmátských úskoků u Klis byl posilován v českých zemích jednáním, které se vedlo na dvoře Rudolfa II. v souvislosti se vzrůstajícím se hnutím odporu slovanského obyvatelstva na Balkáně proti Turkům. Charvátské a srbské obyvatelstvo se bouřilo v okupované Slavonii. Nepokoje hrozily v klisko-hlivanjském, hercegovském a pešckém sandžaku. Srbové a Albánci se hýbali v sandžaku skadar-ském. Utiskované obyvatelstvo hledalo pomoc u papeže, u španělského krále Filipa II. i u císaře Rudolfa II.⁶⁶

Na jaře r. 1595 navštívil Rudolfův dvůr v Praze rytíř maltéžského řádu František Antonín Brtučević (Bertuccio). Žádal o podporu pro zamýšlené osvobození hradu Klisu dalmátskými uskoky. Rudolf II. vydal sice 14. dubna 1595 provolání ke křesťanskému obyvatelstvu v Bosně a okolí, ve kterém sliboval žádanou pomoc, ale uskokům ji neposkytl. Ti osvobodili Klis vlastními silami 7. dubna 1596.⁶⁷

Klis okamžitě oblehli Turci. Proto byl vyslán do Prahy Jeroným Cipoic ze Splitu, aby požádal o pomoc pro obleženou posádku. Císař tentokrátě přikázal arciknížeti Ferdinandovi, aby poslal na pomoc generála charvátské krajiny Jiřího Lenkoviče. Jeho oddíly však byly rozbity Turky a klisská posádka kapitulovala, když jí bylo poskytnuto právo svobodného odchodu. Několik obránců Klisu se odebralo do Štýrského Hradce a odtud do Prahy. Přednesli tu zprávu o pádu Klisu a žádali o náhradu škody, kterou utrpěli v boji proti Turkům.⁶⁸

Roku 1596 byl vyslán do Prahy také františkánský mnich Dominik Andreašić, aby získal pomoc Habsburků pro povstání připravované hercegovským vladykou Visarionem. Jeho žádost byla vyslyšena, ale pro utiskované obyvatelstvo nebylo nic podniknuto. Habsburkové využívali sice nespokojenosti slovanského obyvatelstva pod tureckou nadvládou, ale byli příliš zaměstnáni vlastními problémy, než aby mu poskytl účinnou pomoc.⁶⁹

Vlivem tureckých válek a postupující centralizace Habsburské říše zesílily v 16. století mezi Čechy a Charváty také styky rázu osobního a migračního.

V tureckých válkách ztratilo své majetky a postavení v Charvátsku mnoho příslušníků charvátské šlechty. Tato šlechta nacházela přechodné i trvalé útočiště zejména v sousedních zemích vnitrorakouských a v Uhrách. Jistý počet drobné charvátské šlechty se však také usadil na Moravě. Z významnějších rodin se tu ucházel o inkolát Mikuláš Zrinský se svými dvěma syny.⁷⁰

Mikuláš Zrinský se sblížil nejspíše ve Vídni rovněž s předními úředníky království českého Jáchymem z Hradce a Vilémem z Rožmberka. Známost Zrinského s Rožmberky byla utvrzena sňatkem Mikulášovým s Evou z Rožmberka v Jindřichově Hradci 10. září 1564. Avšak spojení dvou předních šlechtických rodů z Charvátska a z českých zemí zaniklo zakrátko smrtí Mikuláše Zrinského při pádu Sigetu r. 1566 bez jakýchkoli pozitivních výsledků.⁷¹

Kromě šlechty našlo na Moravě trvalé místo pobytu také poddané obyvatelstvo charvátské národnosti. Migraci poddaného obyvatelstva podporovala zčásti sama

šlechta. Charvátské obyvatelstvo ohrožené Turky se usazovalo v Istrii, v Kraňsku, v Dolních Rakousích⁷² a v Uhrách (na území dnešního Burgenlandu a na Slovensku).⁷³ V českých zemích se usazovali Charváti na jižní Moravě, a to v 1. pol. 16. století na Lichtenštejnském panství valtickém (Hlohovec a Charvátská nová ves) a v 2. pol. 16. století na panství drnholeckém (Frélichov, Dobré Pole a Nový Přerov). Spordicky se Charváti na jižní Moravě rozšířili též na Břeclavsku a Hodonínsku.⁷⁴

Až na tři jmenované obce na panství drnholeckém, které si udržely svůj zvláštní etnický ráz přizpůsobený časem poněkud svému českému a německému okolí až do nové doby, zanikla charvátská kolonizace na jižní Moravě celkem beze stopy. Po druhé světové válce z ní zbyla jen původem charvátská jména některých obyvatel.

*

Turecké války v 16. století, jak vyplývá z uvedených dokladů, přispěly podstatně k prohloubení vzájemných vztahů nejen mezi sousedními zeměmi Habsburské monarchie, nýbrž i mezi Čechy a Charváty, kteří spolu přímo nesousedili.

K účasti Čechů a Charvátů ve společném boji proti Turkům docházelo hlavně na bojišti v Uhrách, v jednotlivých případech i v Charvátsku. Česká vojenská a finanční pomoc byla posílána především do Uher, nechyběla však ani v Charvátsku, a to jak cestou nepřímou, tak také přímou. Turecké války podpořily mezi Čechy a Charváty také styky osobní a migrační z řad vládnoucí třídy feudální i poddaného obyvatelstva.

Rozhodujícím činitelem v těchto vztazích byla nutnost obrany proti Turkům a začínající centralizace Habsburské monarchie, nikoli snad vědomí společné jazykové a národní příbuznosti.

Daleko větší význam než přímá česká pomoc Charvátsku měl ohlas tureckých válek na území Charvátska v českých zemích. Napomáhal spolu s ohlasem bojů s Turky na území vlastních Uher české veřejnosti uvědomit si nebezpečí hrozící střední Evropě, posiloval v ní vědomí společných zájmů středoevropských zemí v tureckých válkách a budil zvláště v nižších vrstvách české feudální společnosti sympatie k boji Charvátů s Turky.

To vše přispívalo zejména na české straně s probouzejícím se vědomím jazykové a etnické příbuznosti slovanských národů tradovaném v soudobé reformační i katolické literatuře ke sblížení obou národností, jež však bylo v zápětí narušeno úpadkem českých zemí po Bílé Hoře a oslabením charvátské státnosti v 17. století, takže k jeho obnově a rozvoji došlo až na nových základech v době národního obrození.

Poznámky

¹ Srov. J. Polišenský, *Bohemia, the Turk and the Christian Commonwealth (1462—1620)*. Byzantinoslavica XIV, 1953, str. 82—83.

² Srov. např. E. Fueter, *Geschichte des europäischen Staatensystems 1492—1559*, München—Berlin 1919, str. 153—154; K. Krofta, *My a Maďari v bojích s Turky*, *Časopis svobodné školy politických nauk VI*, 1933 až 1934, str. 97; Fr. Kavka, *K otázce vzniku mnohonárodnostní habsburské monarchie*, *ČsČH II*, 1954, str. 382—383 aj.

³ Srov. A. Rezek, *Čechové v tureckých válkách*, *Lumír V*, 1877; J. A. Helfert, *Čechy a války turecké*, *Sborník historický I*, 1883; Fr. Kameníček, *Účastenství Moravanů při válkách tureckých 1526—1568*, *Sborník historický IV*, 1886; Fr. Kameníček, *Účastenství země moravské ve válkách tureckých*, *Zemské eněmy a sjezdy moravské II*, 1902, str. 218 ad.; K. Krofta, *My a Maďari v bojích s Turky*, *ČSŠPN VI*, 1933/34; R. Urbánek, *Češi a války turecké*, *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, Praha 1940, str. 117—123; J. Polišenský, *Bohemia, the Turk and the Christian Commonwealth*, Praha 1940, str. 117—123.

Commonwealth (1462—1620), Byzantinoslavica XIV, 1953; J. Macůrek, České země a Slovensko ve století před Bílou Horou, Spisy filosofické university v Brně, č. 56, 1958, str. 123 ad.

⁴ Srov. Fr. Kurfürst, Válečné dějiny československé, Praha 1937, str. 173—174.

⁵ Fr. Váhala, České zprávy o Jihoslovanech a styky česko-jihoslovenské, disertace, str. 276.

⁶ Fr. Kurfürst, cit. dílo, str. 281.

⁷ F. Šišić, Hrvatska povijest I, Zagreb 1906, str. 191.

⁸ Srov. Fr. Palacký, Dějiny národu českého V, Praha 1878, str. 39 a 441, též K. Krofta, My a Maďari v bojích s Turky, ČSŠPN VI, 1933/34, str. 99—100.

⁹ T. Smičiklas, Poviest Hrvata II, Zagreb 1882, str. 34.

¹⁰ J. Polišenský, Bohemia, the Turk and the Christian Commonwealth (1462—1620), Byzantinoslavica XIV, 1953, str. 93.

¹¹ Srov. J. B. Miltner, Účast Čechů na obraně Vídně proti Turkům 1529, Hradec Králové 1880; R. Urbánek, Češi a války turecké, Co daly naše země Evropě a lidstvu, str. 119; V. Klaić, Povijest Hrvata III, 1, Zagreb 1911, str. 92—94.

¹² K. Oberleiner, Oesterreichs Finanzen und Kriegswesen, AÖG XII, 1860, str. 53.

¹³ J. Voigt, Der Frh. Hans Katzianer im Türkenkriege, Friedrich Raumers Historisches Taschenbuch, Neue Folge V, 1844, str. 92.

¹⁴ Srov. J. Voigt, cit. práce, str. 92 ad. a Fr. Kameníček, Účastenství Moravanů při válkách tureckých 1526—1568, Sborník historický IV, 1886, str. 66.

¹⁵ StA Třeboň, Historica č. 4072.

¹⁶ StA Třeboň, Historica č. 4045.

¹⁷ Fr. Kameníček, Výprava arciknížete Ferdinanda na pomoc obleženému od Turků Sigtetu roku 1556, Sborník historický IV, 1886, str. 321—331.

¹⁸ Srov. Sněmy české III, Praha 1884, str. 262—263.

¹⁹ H. I. Biedermann, Geschichte der österreichischen Gesamtstaatsidee II, Innsbruck 1889, str. 210.

²⁰ A. Dimitz, Geschichte Krains I, Laibach 1874, str. 144.

²¹ Monumenta hungariae historica, Diplomataria 29, str. 457.

²² R. Urbánek, Češi a války turecké, Co daly naše země Evropě a lidstvu, str. 120—121 a J. Polišenský, Bohemia, the Turk and the Christian Commonwealth (1462—1620), Byzantinoslavica XIV, 1953, str. 93.

²³ Srov. Fr. Roubík—V. Láva, Regesta fondu militare I, Praha 1937, str. 109 a 143 s Sněmy české IX, Praha 1897, str. 456.

²⁴ Fr. Vaníček, Spezialgeschichte der Militärgrenze I, Wien 1875, str. 39 a K. Krofta, My a Maďari v bojích s Turky, ČSŠPN VI, 1933/34, str. 106.

²⁵ Sněmy české IX, Praha 1897, str. 456.

²⁶ Doklady o tom jsou v bývalém Rožmberském archivu v Třeboni. R. 1532 informoval Rožmberky o bojích proti Turkům královský hofmistr v Kutné Hoře Ambrož z Hochsteinu. StA Třeboň, Historica č. 3999, 4001, 4001 ad. R. 1541 poslal jim zprávy o bojích u Budína štýrský měšťan Hanuš Pietsch. StA Třeboň, Historica č. 4093. Sám Vilém z Rožmberka byl r. 1566 vyzván nejvyššími českými úředníky, aby je zpravoval o průběhu válečných událostí v Uhrách. StA Třeboň, Historica č. 4692.

²⁷ Takového agenta si vydržoval např. Karel starší z Žerotína. Srov. P. Chlumecký, Carl von Zierotin, Brünn 1862, str. 276.

²⁸ Srov. J. Volf., Dějiny novin v Čechách do r. 1848, Praha 1920 a J. Pohl, Deutschböhmisches Zeitungen aus dem 16. Jhrt., MVDGB LI.

²⁹ Č. Zíbrt, Michala Konstantina z Ostrovice Historia aneb Kronika Turecká, ČČM 1912, str. 424—425.

³⁰ Srov. V. Burian, Franc Kidrič, Bartholomaeus Georgievič. Biographische und bibliographische Zusammenfassung. „Museion“, Veröffentlichungen aus der Nationalbibliothek in Wien, II. Bd., Wien—Prag—Leipzig 1920. Týž, Običaji Turaka u XVI. veku. Bart. Georgievič. Južna Srbija, knj. IV, br. 32 i 33. Skopje 1923. Slavica III, 1924—1925, str. 521—533.

³¹ Srov. Fr. Váhala, České zprávy o Jihoslovanech, str. 6—14.

³² Otiskl ji Palacký v ČČM I, 1827, 2. sv., str. 71—74.

³³ StA Třeboň, Historica č. 3993.

³⁴ StA Třeboň, Historica č. 3993.

³⁵ Srov. Fr. Váhala, České zprávy o Jihoslovanech, str. 136.

³⁶ Srov. Fr. Palacký, Výpisky z Paměti P. Korky z Korkyně, ČČM III, 1829, sv. 5, str. 30.

³⁷ Fr. Váhala, České zprávy o Jihoslovanech, str. 137.

³⁸ StA Třeboň, Historica č. 4074.

³⁹ Fr. Váhala, České zprávy o Jihoslovanech, str. 142.

- ³⁹ Srov. J. Rybička, *Poslední Rožmberkové a jejich dědictví*, ČČM 54, 1880, str. 85—109 ad.
- ⁴⁰ J. Jungmann, *Historie literatury české*, 2. vyd., Praha 1879, str. 147.
- ⁴¹ Srov. R. Wolkán, *Bibliographie der deutschen Literatur Böhmens im 16. Jhrt.*, Prag 1890, č. 353, str. 122 a č. 382, str. 132.
- ⁴² Fr. Váhala, *České zprávy o Jihoslovanech*, str. 316—317.
- ⁴³ *Tamtéž*, str. 143.
- ⁴⁴ J. Jungmann, *Historie literatury české*, str. 147.
- ⁴⁵ StA Třeboň, *Historica* č. 4999.
- ⁴⁶ Fr. Váhala, *České zprávy o Jihoslovanech*, str. 146—147.
- ⁴⁷ Srov. „Potěšiteldná novina, kterak Pán Bůh všemohoucí pomoc svou lidu křesťanskému v malém a skrovném počtu proti tomu krve křesťanské žiznivému nepříteli Turku ukázati a šťastné vítězství dáti ráčil v Bělehradu léta toho 1593...“ Vydal J. Šuman. NUK Praha, Lobk. knih. III I b 12/5.
- ⁴⁸ Srov. „Noviny pravdivé partykulární z ležení polního u Vostřihomu“. Vytiskl Burián Vald. NUK Praha, sign. 65 E 2024.
- ⁴⁹ *Sněmy české VIII*, Praha 1895, str. 116—127.
- ⁵⁰ *Sněmy české VIII*, Praha 1895, str. 225 a 357.
- ⁵¹ *Sněmy české VIII*, Praha 1895, str. 422—424.
- ⁵² Srov. J. Volf, *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*, Praha 1920, str. 19 ad.
- ⁵³ *Památník nár. písemnictví Strahov*, sign. AACIV 4/13.
- ⁵⁴ NUK Praha, sign. 25 E 2025.
- ⁵⁵ J. Jungmann, *Historie literatury české*, str. 147.
- ⁵⁶ Fr. Váhala, *České zprávy o Jihoslovanech*, str. 148.
- ⁵⁷ *Tamtéž*, str. 150—153.
- ⁵⁸ *Tamtéž*, str. 148—149 a 153—154.
- ⁵⁹ NUK Praha, Lobk. knih. III I b 12/22.
- ⁶⁰ NUK Praha, Lobk. knih. III I b 12/31.
- ⁶¹ NUK Praha, Lobk. knih. III I b 12/33.
- ⁶² NUK Praha, Lobk. knih. III I b 12/2 a 12/32.
- ⁶³ NUK Praha, Lobk. knih. III I b 12/39.
- ⁶⁴ NUK Praha, sign. 65 E 1915.
- ⁶⁵ Fr. Váhala, *České zprávy o Jihoslovanech*, str. 154—155.
- ⁶⁶ Srov. V. Klaić, *Povijest Hrvata III*, 1, str. 110.
- ⁶⁷ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine I, Monumenta spectancia historiam Slavorum meridionalium XV*, Zagreb 1884, str. 203.
- ⁶⁸ *Tamtéž*, str. 222—236.
- ⁶⁹ J. Fiedler, *Versuch der türkisch-slavischen Völker zur Vereinigung mit Österreich unter Kaiser Rudolf II. 1594—1606*, Slavische Bibliothek, 2. sv., vyd. Fr. Miklosich a J. Fiedler, Wien 1858, str. 289.
- ⁷⁰ A. Turek, *Charvátská šlechta na Moravě do války třicetileté*, Kravařsko VI, str. 56—60.
- ⁷¹ A. Rybička, *Poslední Rožmberkové a jejich dědictví*, ČČM 54, 1888 a G. Heš, *Hrabata Zrinští ve styku s rodem Rožmberským*, *Sborník prací bývalých žáků V. V. Tomka*, Praha 1888.
- ⁷² H. I. Bidermann, *Neuere slavische Siedlungen auf süddeutschem Boden, Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde*, Bd. II, Heft 5, Stuttgart 1888, str. 367—378.
- ⁷³ A. Václavík, *Podunajská dedina v Československu*, Bratislava 1925 a V. Vážný, *Čakavské nářečí v slovenském Podunají*, *Sborník filosofické fakulty university Komenského VIII*, 1932.
- ⁷⁴ Srov. J. Herben, *Tři charvátské osady na Moravě*, ČMM XIV, 1882, str. 5—6; A. Malec, *Kdy povolal Kryštof z Teuffenbachu Hrvaty na Moravu*, *Hlídkka XIX*, 1899, str. 782—786; R. Turek, *Charvátská kolonisace na Moravě*, ČMM 61, 1937, str. 49—70, 195—212 a 363—390.

Резюме

ЧЕХИ И ХОРВАТЫ В ТУРЕЦКИХ ВОЙНАХ XVI В.

На основе конкретного материала автор статьи пытается объяснить взаимные отношения чехов и хорватов в период турецких войн XVI в. Он доходит к выводу, что турецкие войны содействовали сближению не только соседних земель габсбургской монархии, но и укреплению взаимных отношений чехов и хорватов, которые не были прямыми соседями.

Чехи и хорваты встречались в турецких войнах особенно на тех метах, где решалось общее военное положение. В отдельных случаях помогало чешское войско и чешские наемные солдаты и в самой Хорватии. Чешская военная и денежная помощь была преимущественно направлена в северную часть Венгрии, защита которой представляла главный интерес для чешских земель. Однако защита Венгрии приносила пользу тоже находящейся под прямой угрозой Хорватии. В отдельных случаях содержались за счет чешских денег гарнизоны даже за Дунаем и в самой Хорватии. Под влиянием турецких войн и вследствие постепенной централизации габсбургской монархии между чехами и хорватами укреплялись тоже личные и миграционные связи, о которых свидетельствуют в особенности покупки владений мелкими хорватскими феодалами в Моравии, брак Николая Зринского с Евой из Рожмберка и поселение хорватского крепостного населения на территории южной Моравии. С особенно ярким отзвуком встретились в чешских землях турецкие войны, происходившие на территории Хорватии, описанные в современной литературе и в неперIODических газетах, которые часто выпускались особенно в конце XVI в.

Хотя решающим моментом взаимных отношений и сотрудничества чехов и хорватов в турецких войнах XVI в. было сознание совместной опасности и необходимости обороны, но эти отношения вместе с пробуждающимся сознанием языкового и национального родства славянских народов, удерживаемых на традиции особенно в современной реформатской и католической литературе, содействовали сближению обеих стран, которое вскоре было нарушено упадком чешских земель и ослаблением хорватской государственности в XVII веке.

Перевод А. Гейловой

Zusammenfassung

TSCHECHEN UND KROATEN IN DEN TÜRKENKRIEGEN DES 16. JAHRHUNDERTS

Der Autor des Artikels versucht, auf Grund konkreten Materials die wechselseitigen Beziehungen der Tschechen und Kroaten in den türkischen Kriegen zu klären. Er kommt zu dem Schluss, dass die Türkenkriege nicht nur zu einer Annäherung der benachbarten Länder der Habsburger Monarchie beigetragen haben, sondern auch zu einer Festigung der wechselseitigen Beziehungen der Tschechen und Kroaten, die keine unmittelbaren Nachbarn waren.

Die Tschechen und Kroaten kamen während der türkischen Kriege an denjenigen Stellen in Berührung, die für die gesamte Kriegsführung entscheidend waren. In einzelnen Fällen halfen böhmisches Heer und böhmische Söldner auch in Kroatien. Die böhmische militärische und finanzielle Hilfe gelangte vor allem nach Oberungarn, an dessen Verteidigung die böhmischen Länder am meisten interessiert waren. Die Verteidigung Ungarns kam auch dem bedrohten Kroatien zugute. In einigen Fällen wurden mit böhmischem Geld militärische Garnisonen jenseits der Donau und in Kroatien bezahlt. Infolge der Türkenkriege und der allmählichen Zentralisierung der österreichischen Monarchie wurden auch die persönlichen und Migrationskontakte stärker; das beweist namentlich der Ankauf seitens des kleinen kroatischen Adels in Südmähren, die Eheschliessung von Nikolaus Zrinyi mit Eva von Rosenberg und die Ansiedlung der unfreien kroatischen Bevölkerung auf dem Gebiete Südmährens. Einen besonders grossen Widerhall fanden in den böhmischen Ländern die auf kroatischem Gebiet geführten Kriege, die in der zeitgenössischen Literatur und in den insbesondere gegen Ende des 16. Jahrhunderts häufig herausgegebenen Zeitungen beschrieben wurden.

Wenn auch das Bewusstsein einer gemeinsamen Gefahr und Verteidigung als das entscheidende Moment der Kontakte und der Mitarbeit von Tschechen und Kroaten in den Türkenkriegen des 16. Jahrhunderts anzusehen sind, trugen diese Beziehungen mit dem erwachenden Bewusstsein einer sprachlichen und nationalen Verwandtschaft, die namentlich in der zeitgenössischen Reformations- und katholischen Literatur tradiert wurden, zu einer Annäherung beider Länder bei, die allerdings in der Folge durch den Verfall der böhmischen Länder und die Schwächung der kroatischen Staatlichkeit im 17. Jahrhundert gestört wurde.

Übersetzt von R. Merta